

סנהדרין נח:

שווערד

אור ישראל: תש"ע סליון ג

גוי ששבת חייב מיתה

בגמ' (יומא כח.) מבואר שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה. ורבים הקשו, הלא בסנהדרין (נח:) איתא "ואמר ריש לקיש עובד כוכבים ששבת חייב מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן." ומבואר שגוי שקיים את השבת חייב מיתה. ואיך יתכן שאברהם אבינו, שהיה דינו כגוי,¹ קיים את כל התורה כולה. הלא היה אסור לו לשבות ביום השבת, ואם שבת היה חייב מיתה בדיני בני נח.

עיי' בשו"ת בנין ציון (קכו), שהעיר ששאלה זו אינה נוגעת רק לגבי אברהם אבינו, אלא נוגעת היא לדינא. תנן (מכשירין ב:ז) "מצא בה תינוק מושלך אם רוב עכו"ם עכו"ם ואם רוב ישראל ישראל מחצה למחצה ישראל." כלומר, אם מצאו תינוק ואינו ידוע ממי הוא בא הולכים אחר הרוב, ואם יש מחצה ישראל ומחצה עכו"ם הרי דינו כישאל. אך בתוספתא (מכשירין א:ח) מבואר שמה שמחצה ומחצה דינו כישאל היינו שנותנין לו כל החומרות של ישראל וכל החומרות של עכו"ם. והקשה הבנין ציון, אם נותנים לתינוק זה חומרות של ישראל וחומרות של עכו"ם, מה יעשה לגבי שבת, אם ישבות הרי לצד עכו"ם שבו חייב מיתה. ואם לא ישבות, לצד הישראל שבו יהיה חייב מיתה.

ותירץ הבנין ציון שהדין של גוי ששבת חייב מיתה אינו מורה על חיוב של בן נח השובת מהל"ט מלאכות. אלא האיסור הוא כמה שהוא שובת ממלאכת טורח לשם שבת. לכן הספק ישראל ספק עכו"ם שעושה מלאכה כבידה בשבת אינו בגדר האיסור של גוי ששבת חייב מיתה. וגם אינו בכלל האיסור של לא תעשה מלאכה הנאמר לבני ישראל. א"כ יכול לקיים את כל הצדדים ע"י מה שעושה מלאכה כבידה בשבת.

ובשו"ת מהר"ם ש"ק (או"ח ס' קמה) כתב שהחת"ס תירץ שיש עצה ע"י מה שיצא לרה"ר עם טלית מצוייצת כהלכתה. בגמ' (שבת קל"ט:) מבואר שאם יוצא לרה"ר בשבת עם טלית שאינה מצוייצת כהלכתה, הרי היא כמשא, וחייב. א"כ על הצד שהוא ישראל, מותר לו לצאת עם טלית מצוייצת כהלכתה. אולם על הצד שאינו ישראל אלא עכו"ם, הרי מכיון שאינו מחוייב במצות ציצית, הרי זה כאילו יוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה והציציות נחשבות למשא אצלו, והרי זו נחשבת כהוצאה. עפ"ז הוא יכול לקיים שבת על הצד ישראל שבו, ולחלל שבת על הצד עכו"ם שבו.²

ועיין במנחת חינוך (מצוה לד) שתירץ שלגבי בני נח לא נאמרו שיעורים. ומטעם זה כתב הרמב"ם (הל' מלכים ט:ט) שגוי חייב מיתה על גזל בדבר שפחות משה פרוטה. אם כן יש לומר שהאבות עשו מלאכה בחצי שיעור. לגבי דיני ישראל אין זו נחשבת למלאכה. ואילו לגבי עכו"ם הרי זו נחשבת כמלאכה.³

אולם בספר המקנה (לבעל ההפלאה, קידושין לז:) יישב קושיית העולם על פי היסוד שהבאנו לעיל: "כבר כתבנו בחידושי תורה כמה הוכחות דקודם מתן תורה הליל' הולך אחר היום כדכתיב יום וליל' לא ישבותו ובזה מובן מה שהקשו המפרשים דהאיך קיים אברהם אבינו ע"ה כל התורה ושמר את השבת אף דלא נצטוו דהא הי' מצווי' על יום וליל' לא ישבותו דלא קשה מידי דכיון דשמירת שבת שמר כפי צווי לישראל אחרי כן דכתיב מערב עד ערב תשבתו שבתכם והיום הולך אחר הליל' ואם כן כיון שעש' מלאכה ערב שבת ביום ובמוצאי שבת בליל' קיים בזה יום וליל' לא ישבותו אף ששמר שבת ... ולפי זה מתורץ קושי' הר"ר אב"ע

¹ עיין בספר פרשת דרכים (לבעל המשנה למלך ס' א) שביאר באריכות שהאבות לא יצאו מכלל עכו"ם ולא נכנסו לכלל ישראל, וכל התורה שקיימו היתה בגדר אינו מצווה ועושה.

² עיין בחזון איש (או"ח ג:כח) שכתב שהטעם שחייבים על הוצאת טלית שאינה מצוייצת כהלכתה הוא משום שהוא רוצה להסיר את הציצית כדי לתקנו. אבל אם אינו רוצה לתקנו אלא רוצה שישאר שם לעולם, אין שום חיוב בהוצאת טלית זו. ואף שדברי החזון איש הם נגד דברי השלחן ערוך (או"ח י:ז), והוא עצמו מודה בזה, מכל מקום לפי החזון איש אין זו עצה מובחרת. מי שהוא ספק ישראל ספק עכו"ם רוצה שציציות אלו יישאר שם לעולם, שהרי הוא מטיל ציצית מספק.

³ בבנין ציון (שם) עמד על תירוץ כזה והעיר שתירוץ זה אינו מועיל אלא לר"ל דס"ל חצי שיעור מותר מה"ת. אבל לרבי יוחנן הסובר חצי שיעור אסור מה"ת, אי אפשר לעשות מלאכה בחצי שיעור.

הנ"ל דכל מחרת היינו כדמתרגם בפרק בהעלותך יומא דבתרוהי דכשמתחיל יום אחר נמצא דבמצרים נקרא יום ט"ו מחרת אכילת פסח שהתחיל היום מבוקר אבל לאחר שנתנה תורה ממילא כשנכנסו לארץ לא נקרא מחרת אכילת פסח עד יום ששה עשר.

כלומר, שמהפסוק יום ולילה לא ישבותו, שהוא המקור לדין של גוי ששבת חייב מיתה, אנו רואים שלגבי הדין של גוי ששבת חייב מיתה, הלילה הולך אחר היום. ומכיון שהגדרת יום לגבי ישראל לאחר מתן תורה שונה מהגדרת יום לגבי הדין של גוי ששבת חייב מיתה, א"כ נמצא שיום שבת לגבי הדין של גוי ששבת חייב מיתה, אינו שונה ליום שבת שלנו. אם גוי שובת משקיעת החמה של יום ו' לשקיעת החמה של יום ז', אין זה בגדר גוי ששבת חייב מיתה. הדין של גוי ששבת חייב מיתה הוא רק אם שובת מיום ז' בבקר עד יום א' בבקר (או שעושה כן ביום אחר). לכן אברהם אבינו היה יכול לעשות מלאכה עד השבת, ולעשות מלאכה במוצאי שבת, ועי"ז הוא שובת לגבי הצד ישראל שבו, ואינו שובת לגבי הצד עכו"ם שבו.⁴ [ועל פי זה הוא מיישב את קושיית האבן עזרא לגבי "מחרת הפסח" על אותו דרך של האמת ליעקב].

ובפירושו של בעל ההפלאה על התורה, הספר פנים יפות, כתב (בפרשת נח) עה"פ יום ולילה לא ישבותו "כי קודם מתן תורה הלילה נמשך אחר היום ... עד שאמר לו הקב"ה מערב עד ערב תשבתו שבתכם ... וכן הוא לדורות בבני נח אינם חייבים כששבת בא' בשבת אלא שאם שבת כלילה שלאחריו עד גמר הלילה." כלומר, שבעצם היינו אומרים שהלילה נמשך אחר היום. ולכן קודם מתן תורה, היה כן. אלא שבא גזיה"כ של מערב עד ערב וגו', לומר לנו שהיום הולך אחר הלילה.⁵ אמנם, אף לאחר גזיה"כ זו, לגבי בני נח עדיין נמשך הלילה אחר היום.⁶

ולפי דברי הפנים יפות יש לומר את יסוד הנ"ל גם לגבי מי שהוא ספק ישראל ספק עכו"ם, ולא רק לגבי אברהם אבינו. מי שהוא נמצא בספק זה יכול לשבות בשבת עצמה של ישראל ולעשות מלאכה במוצאי שבת, ואינו חייב משום גוי ששבת, מכיון שלא שבת מבקר עד בקר.⁷

⁴ בבנין ציון העיר שאפילו לגבי תירוץ זה צריך לחפש עצה אחרת מה יעשה כשיום הכיפורים חל סמוך לשבת, שלגבי ישראל יש חיוב לשבות ב' ימים בזה אחר זה.

⁵ עיין בישמח משה (ויקהל קצט): שעמד על ענין זה וכתב "ומיהו כמו שכתבתי בדרוש אחר ליישב על יוסף הצדיק איך שמר השבת הכי נמי יתיישב כאן והוא, דהנה קיימא לן דהיום הולך אחר הלילה ובקדשים הלילה הולך אחר היום והיינו משום דבקדשים הכתוב היום ובכל מקום ילפינן מברייתו של עולם דהקדים הערב. ואם כן לפי זה באיסור שביתה דבני נח דהקדים הכתוב להדיא היום להלילה שנאמר יום ולילה לא ישבותו, אם כן הלילה הולך אחר היום שלפניו." ומבואר מדבריו שהפסוק יום ולילה לא ישבותו הוא מקור רק לגבי הדין של גוי ששבת שהלילה הולך אחר היום. אבל אין זה גילוי לגבי הגדרת יום ולילה לבני נח בכלל.

⁶ הבנין ציון כתב "אבל באמת מה שחדש הגאון ר"פ זצ"ל דב"נ קודם מ"ת הלילה הולך אחר היום בלא"ה לא נלענ"ד שהרי ילפינן דיום הולך אחר הלילה מברייתו של עולם כדאמרינן בחולין (ד' פ"ג) ומהיכי תיתי שיהי' בב"נ שיעור אחר של חשבון היום ואי משום דכתיב יום ולילה ל"י ולא לילה ויום הרי סדר הכתוב לכתוב כן להקדים יום משום דהוא עיקר טפי." כלומר, שמכיון שהגדרת היום נקבעת על פי ברייתו של עולם שהיה הלילה תחילה (דלא כהרשב"ם), א"כ למה לנו לחלק בין הגדרת יום לישראל והגדרת יום לעכו"ם. ועוד, שאין ראיה מהפסוק יום ולילה לא ישבותו, שהטעם שהקדים יום ללילה הוא משום שהיום הוא העיקר.

⁷ ועיין בשו"ת אבני נזר (יורה דעה סימן שנא אות ד) שחידש שגר שמל ולא טבל חייב לשמור השבת, ואלו דבריו, "וסבור הייתי לחדש ולומר דאף דאינו גר עד שימול ויטבול. מ"מ במצות שבת שבמרה נצטוו. וזה הי' קודם טבילה שהי' בשעת מתן תורה כדי לקבל הזאה. ועל שבת נצטוו במרה מקרא דכתיב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו. ובזוה"ק בא (מ' ע"א) וז"ל אימתי אתפרעו בשעתא דכתיב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו. הנה כי תיכף שנגמר מילה שלהם נצטוו על השבת. ע"כ לדורות נמי תיכף לאחר מילה מצווה על השבת."